

Primož Trubar in Evropa

Premislek ob 500-letnici reformacije

Slovenci smo številčno majhni, a vseprisotni, ko gre za to, da v svoja jadra ujamemo veter časa in sprememb. Pred 500 leti tako nismo zamudili reformacije, spoja humanistične in verske prenov. Na predlog našega predsednika Boruta Pahorja je zato tudi Slovenija obhajala jubilejno, 500-letnico reformacije.

Pred dobrimi desetimi leti je na mojo življenjsko pot stopil naš rojak Primož Trubar. Zakaj omenjam pot? Vse, kar zares postane našega, nam je podarjeno na poti. To 'podarjeno' utrjuje naše korake, osmisli dosedanje pot in utrdi odločnost v hoji proti osmislitvi našega življenja.

Trubar ni le moj neposredni sosed po kraju rojstva, saj sva rojena le sedem kilometrov narazen. Od septembra 2000 do julija 2001, ko sem na priznani tübinški univerzi izpopolnjeval svoje teološko in antropološko znanje, sem ugotovil, da me je življenjska pot pripeljala v kraj Trubarjevega zadnjega počivališča, Derendingna, ki je le dva kilometra in pol oddaljen od Tübingena. Rekel sem si: "Poglej, kakšno srečno naključje! Že po rojstnem kraju sva si blizu, zdaj pa sva si spet prišla tako blizu!" Tedaj je Trubar zaživel v meni. Do leta 2000 sem vedel o njem toliko, kolikor ve povprečen Slovenec: malo ali skoraj nič! Predvsem pa vse v pretekliku:

Rašica, njegov muzej – Trubarjeva domačija, pregnanec, protestant, avtor prvih slovenskih tiskanih knjig, čokat in bradat, mrka podoba preteklosti, brez življenja.

Ko sem ga začel odkrivati, pa sem ga spoznal čisto v drugačni luči.

TRUBAR KOT PRVI SLOVENSKI MENEDŽER

V letih 2008 – 2009, ko smo praznovali 500-letnico Trubarjevega rojstva, sem imel na Bledu v okviru nekega gospodarskega foruma predavanje s tem naslovom. Trubar je bil zelo podjeten, tudi inovativen. Ko je leta 1548 prvič emigriral v Nemčijo in v Nürnbergu ter bližnjem mestu Rothenburg ob der Tauber (Rothenburg nad Taubero) postal protestantski pastor, je padel v globoko finančno luknjo. Do tedaj je v Ljubljani, kjer je bil stolni kanonik, prejemal dobro plačo. Škof Pietro Bonomo iz Trsta mu je že v obdobju, ko

je bil študent, podaril nadarbine za posestva v Loki pri Zidanem mostu, v Laškem in v Celju. Kot dober gospodar je prevzel obnovo župnišča, gospodarskega poslopja in vinogradov v Šentjerneju na Dolenjskem. Ko je emigriral v Nürnberg, pa je bil ob vse. Za službo tretjega diakona v bolnici sv. Duha v Rothenburgu nad Taubero je prejemal dohodek, s katerim si je lahko plačal stanovanje, mleko in kruh.

Na drugem službenem mestu v Nemčiji, v Kemptnu na Bavarskem, si je opomogel, začel intenzivno prevajati Sveto pismo Nove zaveze ter postal ustvarjalen pisatelj in priznan pridigar, tako da je zlahka preživel sebe in svojo družino s tremi otroki. Po 12 letih kariere evangeličanskega pastora je v Urachu (danes Bad Urach) blizu Tübingena ustanovil Biblično tiskarno, t.i. Bibelanstalt, in postal njen direktor. Pet let so v njej tiskali slovenske knjige, knjige v glagolici za Hrvate in v cirilici za Srbe in pravoslavne. Ne boste verjeli, izkupiček te enkratne tiskarne v tedanji Evropi je bil: 25 obsežnih del, 12 v glagolici, 7 v cirilici in 6 v latinici. Med pomembnejšimi je tudi Trubarjeva Cerkovna ordninga (1564).

Na svoji zadnji življenjski postaji v Derendingenu pri Tübingenu si je zgradil največjo hišo z zglednim gospodarskim poslopjem in vinogradom. Na smrtni postelji je odpustil dolgove vsem, ki jim je pomagal in posojal denar. Kot begunec je v Tübingenu s sodelavci ustanovil Tiferново štipendijo, ki je letno pokrila stroške izobrazbe za dva študenta s Kranjske in drugih takratnih slovenskih pokrajin. Med štipendisti sta bila oba njegova sinova, Primož in Felicijan, in seveda Jurij Dalmatin, ki mu je plačal celotno šolanje in mu preskrbel štipendijo ter ga izobrazil v kvalificiranega bibličnega prevajalca.

Kje je skrivnost njegovega gospodarskega uspeha? Vidim jo v povezavi z ljudmi, ki so imeli možnosti sponzoriranja, nadalje izredna delavnost, ki uporablja glavo in zdravo pamet, poštenost in etičnost, in končno vizija socialnega sožitja, ki postavlja na prvo mesto čut za pravičnost in solidarnost. Kako aktualen

je lahko prenos te zgodovinske, Trubarjeve izkušnje v današnji čas, v našo slovensko in evropsko stvarnost!

TRUBAR KOT VIZIONAR MIROLJUBNEGA SOCIALNEGA, MEDKULTURNEGA IN VERSKEGA SOŽITJA

V že omenjenem Bibličnem zavodu / Bibelanstalt/ v Urachu je Trubar v letih 1561 do 1564, med 53. in 56. letom starosti, razvil vizijo miroljubnega socialnega, medkulturnega in verskega sožitja. V zavod je sprejel Hrvata ali bolje Istrana Štefana Konzula, prebeglega istrskega glagoljškega duhovnika iz Buzeta, in ga zaposlil kot prevajalca. Malo kasneje je zaposlil še dalmatinskega duhovnika Antona Dalmato kot revizorja Konzulovih prevodov v glagolico, ki je tedaj veljala za jezik in pisavo hrvaškega ljudstva. Istočasno je v osrednji Bosni poiskal dva pravoslavna duhovnika, ki sta v tiskarni prevajala v cirilico. Spila sta mu do dva litra piva ali vina na dan, jedla sta samo ribe. In vendar sta prevajala in pripomogla, da je v Trubarjevi tiskarni izšlo 7 obsežnih svetopi-semskih del v cirilici.

S prevajalskimi izkušnjami in s tako rekoč 'etično-tržnim gospodarjenjem' je v Trubarju dozorela vizija miroljubnega sožitja in kulturnega vedenja na zahodnem Balkanu, vse do tedanjega Carigrada, središča otomanskega cesarstva. Ne z orožjem, je Trubar rad poudarjal, ampak z Besedo, Besedo Svetega pisma, bomo dosegli mir. Sveto pismo v cirilici mora priti do sultanata v Carigradu, današnjem Istanbulu, kjer je bil eden od uradnih jezikov tudi srbščina. Turki, ki so bili takrat strah in trepet Evrope, se bodo potem razdelili v tri tabore, prva dva se bosta med sabo bojevala in uničila, tretji pa bo sprejel krščansko vero, nenasilno, preko Besede, Božje besede, ki je Beseda resnice. Trubarjeva zgodba je zato tudi slovensko-turška zgodba. Zgodba s pozitivnimi in preroškimi uvidi, zgodba, ki ji ne manjka utopičnih elementov.

Martin Luter je pogosto vzklikal: "Bog, zatri papeža in Turka." Trubar pa je ta vzklik poslovenil: "Bog zatri Turka in papeža." Turki so na prvem mestu, nato papež. Ko je bil leta 1565 zaradi izida Cerkovne ordninge, ki je pri avstro-ogrskih oblasteh pomenila kršitev pravnega reda, dokončno izgnan s Kranjske, je pristal v Derendingenu. Takratni kancler tübingške univerze, dr. Jakob Andrae, ga je inkognito poslal na Kranjsko, da je pri zaprtih turških imamah na ljubljanskem gradu, v Ribnici in v Metliki, zbiral informacije o islamu in Koranu. Kancler Andrae je njegove zapise vključil v knjigo *Sedem govorov proti Turkom*.

Danes v hiši v Derendingenu, kjer je s svojo družino stanoval Trubar in kjer je tudi umrl, živi turška družina. Slovenci s prešibko zgodovinsko zavestjo nismo bili zmožni svetinje Trubarjeve domačije spremeniti v nekakšno 'narodno svetišče'. Nemci so naredili več. V Derendingenu imajo lep evangeličanski dom, ki so ga poimenovali Trubarjev dom, in ulico, Primus-Truber Strasse, ulico Primoža Trubarja.

Od 24. do 29. maja 2017 sem bil na osrednjem evangeličanskem shodu v Berlinu, ki je obeležil 500-letnico reformacije. Poleg odmevnega srečanja med Barakom Obamo in nemško kanclerko Angelo Merkel sem doživel tudi srečanje med vodilnim sunitiskim velikim imamom Ahmad al-Tayyetom iz Kaira in nemškim notranjim ministrom Thomasom de Mazièrom. V času pogovora je prišla novica, da so teroristi blizu Kaira napadli avtobus koptskih kristjanov s tragičnim izkupičkom 28 mrtvih in 20 ranjenih. Imam Al-Tayyeb, ki je tudi ugledni egipčanski politik in predstojnik univerze Al-Azhar v Kairu, je napad ostro obsodil z besedami: "Ti teroristi niso ne muslimani, ne Egipčani. Taki pri nas ne napadajo samo kristjane, ampak tudi državo, ki jo poskušajo destabilizirati," je še poudaril. Teror namreč prihaja od hudiča in je sovražnik vsake religije. Sanjam o trenutkih, ko bo iz vseh zvonikov krščanskih cerkva in iz vseh minaretov mošej zazvenelo enotno sporočilo svetu: "Ne in ne nasilju v imenu religije!"

Slovenci imamo s Trubarjem že glasnika miroljubnega medkulturnega in medverskega sožitja. Pa Trubarja – in zdelo se mi je, kot da bi v Berlinu iz ust muslimanskega imama slišal njega, Primoža Trubarja – ne poznamo, zato tudi sebe premalo poznamo. Zmožni smo več, kot si mislimo. Bog nas je umestil v čudovit trikotnik romanskega, germanskega in slovanskega sveta, da bi lahko postali posredniki sožitja ter ambasadorji miru in nenasilja. Vsakdo izmed nas, ki se zaveda te obdarjenosti in živi na tujem, je dolžan prenesti to izkušnjo na sončno stran Alp.

TRUBAR KOT PRVI SLOVENSKI EVROPEJEC

Sto mislijo se je junija v jubilejnem letu 2008, ob 500-letnici Trubarjevega rojstva, v Tübingenu sklenil mednarodni simpozij o Trubarju. Že pred tem je mesto Tübingen Trubarju podelilo priznanje kot prvemu 'Aussländerju', tujemu delavcu v univerzitetnem mestu Tübingen. Leto 2008 je bil poimenovan prvi slovenski Evropejec. Simpozij sva pripravljala skupaj z univerzitetnim profesorjem zgodovine dr. Antonom Schindlingom. Po simpoziju sva dobri dve leti urejala zbornik simpozija, ki danes v znanstvenih krogih trubarjelogov velja za odličen dokument o življenju in delu Primoža Trubarja.

Profesor Anton Schindling je danes zaslužni profesor v pokoju. Trubarja je odkril na čisto nov način, zlezal mu je pod kožo. O njem predava v Nemčiji, Avstriji, Ukrajini, Litvi in drugje. Navdušil ga je kot genij praktične teologije. V svojem prevajalskem in pisateljskem opusu je znal združiti izkušnjo pastoralnega in teološkega dela v Katoliški cerkvi (17 let, od svojega 22. do 39. leta starosti je bil katoliški duhovnik), pa tudi nove uvide Lutrove teologije.

Nikoli ni bil servilen, vedno je bil pokončen in pošten. Uvidel je prednost švicarskih reformatorjev in Heinrika Bullerja, naslednika Zwinglija, s katerim si je dopisoval. Kot mlad katoliški duhovnik je v Loki pri Zidanem mostu in v Laškem prebiral dela švicarskega

reformatorja Jeana Calvina. Vedno je rad tehtal, kaj je najboljše za slovenskega človeka in za slovensko dušo. Nemški Luterani so ga zato večkrat obsojali in ga imeli za kompilarja. Trubar pa se ni nikoli dal ujeti v zanke evangeličanskih strankarskih razprtij. Zato ga profesor Schindling ceni in ga po pravici imenuje kar slovenski Luter.

Trubarjeva odločnost in neuklonljivost, njegova radovedna odprtost in iskateljstvo, njegova predanost slovenskemu človeku in slovenskemu ljudstvu je danes izkušnja, ki jo je moč prenesti v stvarnost združene Evrope. Vse svoje življenje je iskal, kaj je najbolj kvalitetno. Izobraževal se je pri tržaškem škofu Pietru Bonomu, izvrstnem humanistu in pesniku. Pri njem je prebral celega Erazma Roterdamskega. Pozneje ga je v službo protestantskega pastora uvedel Lutrov tajnik Veit Dietrich, ki ga je kot begunca sprejel v Nürnbergu. Iskal je službo blizu Tübingena, ki je bilo takrat tako kot še danes, priznано univerzitetno mesto. Tam je imel odlične povezave z najboljšimi profesorji, kanclerja univerze dr. Jakoba Andrea sem že omenjal. Mecen njegove tiskarne v Bad Urachu je postal Hans Ungnand, plemič, ki se je zatekel k evangeličanom in je bil pomemben svetovalec würtemberškega vojvode Krištofa, prav tako Trubarjevega podpornika.

Spoznal in sodeloval je z Mihaelom Tiffernusom, velikim humanistom najprej na dunajskem dvoru, potem pa na dvoru vojvode Krištofa v Stuttgartu. Skupaj sta ustanovila Tiferovo štipendijo za slovenske študente. Mihael Tiffernus je bil iz Laškega, kot malega dečka so ga izgubili Turki, ki so lovili mlade fante za janičarje. Sprejela ga je trgovska družina v Laškem in ga poslala študirat na Dunaj. Trubar si je dopisoval z dunajskim dvorom, predvsem s Karlom Maksimilijanom. V predgovorih knjig v glagolici in cirilici je vojvodo Krištofa in kralja Maksimilijana obveščal o tem, kako se živi v slovenskih pokrajinah, na Hrvaškem, v Bosni in Srbiji. Znani so njegovi etnografski opisi pravoslavnih dežel na Balkanu, pa tudi zelo zanimivi zapisi o življenju in navadah Turkov.

S to evropsko širino je pisal za svoje 'lube Slovence'. V pismih, ki jih je redno pisal v nemščini – takrat diplomatskem jeziku tudi v slovenskih pokrajinah – je bil najpomembnejši ambasador slovenskega naroda, ki je znal ovrednotiti tudi sosednja ljudstva, ki so živela na zahodnem Balkanu. Povezovalen ambasador, graditelj mostov. To se mi zdi zanimiva izkušnja tudi za vse nas danes, v tej uri slovenske in evropske zgodovine.